

Tematizare semantico-pragmatică în *Cartea Psalmilor* (partea a II-a)

Monica TIMOFTE

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
monica.timofte@litere.usv.ro

Abstract: Our paper is the second part of a study which aims to identify a semantic-pragmatic explanation for the manifestation of a type of syntactic discontinuity that appears in pragmatic/indexical language, consisting in the grammatical disagreement between the relative-subject of the attributive sentence and the predicate of the sentence it introduces. The analytical excursion has as factual material the *Book of Psalms*.

Keywords: *syntactic discontinuity, semantic analysis, pragmatic meaning, theme vs. rheme, discourse analysis, topicalization, communicative intention.*

§01. Articolul de față reprezintă a doua parte dintr-un studiu ce urmărește identificarea unei explicații semantico-pragmatice pentru manifestarea unui tip de discontinuitate sintactică cu ocurență frecvență ridicată în limbajul pragmatic/indexical (Benveniste 1966: 252). Discontinuitatea în atenție constă în dezacordul gramatical dintre relativul-subiect al propoziției atributive și predicatul propoziției pe care acesta o introduce, iar excursul analitic are ca material faptic *Cartea Psalmilor* – în traducerea RMNN (2010, 2014) pentru limba română și LSG (1910) pentru franceză.

Părțile componente ale studiului nostru au urmărit, în prima lui parte, necesitatea analizei interdisciplinare a faptelor de limbă (§02), poziția noastră cu privire la definirea ideii de discontinuitate în limbă (§03), descrierea focalizată a tipului de discontinuitate ce face obiectul de investigație al acestui studiu, cu ilustrarea fenomenului în cauză prin texte preluate din *Cartea Psalmilor* (§04), iar în această parte a studiului ne propunem să urmărim situarea fenomenului lingvistic al discontinuității semantico-sintactice în limba română în context romanic (§05), identificarea originii acestui fapt de limbă (§06) și propunerea unei explicații posibile pentru fenomenul în cauză (§07).

§05. Prima parte a studiului de față a arătat cum, la fel ca orice pronume nepersonal sau substantiv, pronumele relativ impune verbului-predicat în cadrul relației de inerență, persoana a III-a. Norma acordului formal și semantic în persoană se manifestă în limba literară și populară în condițiile în care relativul-subiect nu vizează locutorul sau interlocutorul.

În limbajul pragmatic, în contexte în care realitatea la care trimite relativul vizează pe interactanții actului de comunicare, se manifestă un alt tip

de acord, care reprezintă o abatere în raport cu norma enunțată anterior: acordul (semantic) la distanță (Dimitriu 1982: 213, nota 134).

Fenomenul acordului (semantic) la distanță este prezent și în limbile romanice. Vom face în continuare referire la franceză, italiană și portugheză, iar exemplele pe care le supunem analizei vor fi excerptate pentru limba franceză.

În limba franceză, verbul-predicat al propoziției atributive avînd ca subiect pronumele relativ *qui* nu are formă de persoana a III-a, ci preia persoana termenului substituit de relativ. Ex.: „Toi qui ris”, „Vous qui commentez” etc. Dimpotrivă, construcțiile din limba populară unde acordul între verbul-predicat și pronumele relativ-subiect al subordonatei atributive (pronume substituind un regent ce trimite la protagoniștii actului comunicativ) se face la persoana a III-a sînt calificate drept greșeli. Ex.: *, „C’est moi qui a raison” Construcțiile populare nu sînt frecvente, preferate fiind cele literare. Drept urmare, din cele 18 texte care ilustrează acordul (semantic) la distanță în limba română în *Cartea Psalmilor*, limba franceză păstrează 16 versete unde este actualizat fără abatere același tip de acord. Excepție fac versetele numerotate 4) și 6) (Ps. 55: 13-14 și Ps. 75:1), unde, construcțiile subordonate sînt înlocuite cu structuri coordonate principale, așa cum se poate vedea mai jos.

- 1) Mets un terme à la malice des méchants,
Et affermis le juste,
Toi qui son des les coeurs et les reins, Dieu juste! (Ps. 7:9)
- 2) Signale ta bonté,
Toi qui s auves ceux qui cherchent un refuge,
Et qui par ta droite les délivres de leurs adversaires! (Ps. 17:7)
- 3) Prenez-y donc garde, vous qui oubliez Dieu,
De peur que je ne déchire, sans que personne délivre. (Ps. 50:22)
- 4) Ensemble nous vivions dans une douce intimité,
Nous allions avec la foule à la maison de Dieu! (Ps. 55:13-14)
- 5) Qui me mènera dans la ville forte?
Qui me conduira à Édom?
N’est-ce pas toi, ô Dieu, qui nous as repoussés,
Et qui ne sortais plus, ô Dieu, avec nos armées? (Ps. 60:10)
- 6) Nous te louons, ô Dieu! nous te louons;
Ton nom est dans nos bouches;
Nous publions tes merveilles... (Ps. 75:1)
- 7) Prête l’oreille, berger d’Israël,
Toi qui conduis Joseph comme un troupeau!
Parais dans ta splendeur, Toi qui es assis sur les chérubins! (Ps. 80:1)
- 8) Je suis l’Éternel, ton Dieu,
qui t’ai fait monter du pays d’Égypte;
Ouvre ta bouche, et je la remplirai. (Ps. 81:10)
- 9) Toi qui es notre bouclier, vois, ô Dieu!
Et regarde la face de ton oint! (Ps. 84:9)
- 10) Bénissez l’Éternel vous ses anges
Qui êtes puissants en force, et qui exécutez ses ordres,
En obéissant à la voix de sa parole! (Ps. 103:20)
- 11) Bénissez l’Éternel, vous toutes ses armées,
Qui êtes ses serviteurs, et qui faites sa volonté! (Ps. 103:21)
- 12) Qui me mènera dans la ville forte?
Qui me conduit à Édom?
N’est-ce pas toi, ô Dieu, qui nous as repoussés,
Et qui ne sortais plus, ô Dieu, avec nos armées? (Ps. 108:10-11)

- 13) Je lève mes yeux vers Toi,
Qui si èges dans les cieux. (Ps. 123:1)
14) Voici, bénissez l'Éternel,
vous tous, serviteurs de l'Éternel,
Qui vous tenez dans la maison de l'Éternel
pendant les nuits! (Ps. 134:1)
15) Louez l'Éternel!
Louez le nom de l'Éternel,
Louez-le, serviteurs de l'Éternel,
Qui vous tenez dans la maison de l'Éternel,
Dans les parvis de la maison de notre Dieu! (Ps. 135:1-2)
16) Toi, qui donnes le salut aux rois,
Qui sauvais du glaive meurtrier David, ton serviteur,
Délivre-moi et sauve-moi
de la main des fils de l'étranger,
Dont la bouche profère la fausseté,
Et dont la droite est une droite mensongère!... (Ps. 144:10-11)
17) Louez-le, cieux des cieux,
Et vous, eaux qui êtes au-dessus des cieux! (Ps. 148:4)
18) Louez l'Éternel du bas de la terre,
Monstres marins, et vous tous, abîmes,
Feu et grêle, neige et brouillards,
Vents impétueux, qui exécutez ses ordres, (Ps. 148:7-8)

În mod similar se comportă și limba italiană: când relativul este subiect al atributivei, acordul verbului-predicat se face cu antecedentul substituit de pronume. Ex.: „Io, che sono stata licenziata” vs. *,„Io, qui e stata licenziata”

Limba portugheză, în funcție de relativul-subiect conector al propoziției atributive, cunoaște două variante – ambele corecte – de realizare a acordului: a) acordul verbului-predicat cu persoana antecedentului când atributiva e introdusă prin relativul-subiect *que*; b) acordul verbului-predicat la persoana a treia indiferent de persoana antecedentului, atunci când relativul-subiect al atributivei este *quem*.

§06. Originea acordului (semantic) la distanță – acord înregistrat în limbile romanice ca fenomen sistemic – trebuie căutată în limba latină, unde, atât în latina vulgară, cât și în latina clasică, relativul-subiect (*qui, quae*), care ține locul unui «nume» de persoana I sau a II-a, nu mai impune verbului-predicat forma de persoana a treia. Acordul în persoană a verbului-predicat se face cu conținutul regentului pe care relativul îl substituie, un «nume»-locutor sau interlocutor, așa cum se poate vedea în exemplele de mai jos (Merlan 1998: 244).

Valeates, uos qui suoeri[s] setis et coletes manes [nes]tres, quia uos ad nos uenituri setis. (*Inscriptions paiennes*, Iliescu/Slușanski 1991 : 28)

I[t] tu, qui legis, bona uita uiue sodalist, quare post obitum [n]ec risus, nes iusus, [n]ec ulla uoluptas erit. (*Inscriptions paiennes*, Iliescu/Slușanski 1991 : 34)

§07. O explicație plauzibilă pentru tipul de acord în discuție ar putea face apel la structura informațională a enunțului, care, așa cum se știe, impune o interpretare a faptelor de limbă prin integrarea factorilor semantici, sintactici și discursivi ce se întrepătrund în procesul de comunicare. Structura informațională a enunțului, definită de cele mai multe ori drept entitate binară,

bazată pe relația dintre rolurile pragmatice *temă – remă*, e în relație cu un cumul de factori, între care se numără universul conversational comun interlocutorilor și intenția comunicativă a locutorului. Astfel, cele două unități minimale și corelative ale structurii informaționale, *tema* și *rema*, se definesc printr-o serie de trăsături distinctive (Berthoud & Mondada 1992: 205-228) ca: informație veche *vs.* informație nouă, informație cunoscută *vs.* informație necunoscută, punct de plecare *vs.* punct de sosire, conținut previzibil *vs.* conținut imprevizibil, conținut legat de context *vs.* conținut independent de context etc. Aceste trăsături pun în lumină natura informațională, discursivă a distincției dihotomice *temă – remă*. Segmentarea informațională a enunțului în *temă – remă* nu vizează informația însăși, ci doar modalitatea ei de organizare, care ține cont de situația concretă de comunicare. Constatarea aceasta e confirmată de faptul că, în poziția *temei*, poate apărea oricare din unitățile structurii referențiale (DȘL 2001: 531): actanți semantici, predicatul semantic și chiar unele circumstanțe.

Astfel, privitor la fondul de cunoștințe comun interlocutorilor, enunțul este raportat mai întâi la contextul comunicativ, fapt în urma căruia se stabilește informația *veche*, *cunoscută*, la care urmează să fie adăugată informația *nouă*, *necunoscută*. Altfel spus, pentru început este stabilită *tema* enunțului, care reprezintă „punctul de plecare al mesajului transmis de enunț” (Halliday & Matthiessen 2004: 64). Apoi, progresia informației din enunț este organizată de al doilea factor discursiv, intenția comunicativă a vorbitorului, care face trimitere la scopul urmărit de vorbitor în comunicare. Prin urmare, intenția comunicativă structurează progresia (Grobet 2002) informației din enunț de la *vechi/ temă* înspre *nou/ remă*.

Prin urmare, acordul (semantic) la distanță ar putea fi văzut ca o urmare a faptului că vorbitorul își structurează enunțul având constant în atenție *tema* – care reprezintă nucleul în jurul căreia gravitează forța ilocuționară sau în raport cu care sînt actualizate elementele care alcătuiesc *rema*.

Cele două părți ale studiului de față au demonstrat cum un fapt de limbă are nevoie de o abordare interdisciplinară pentru a ajunge la rezultate care diminuează analiza «cu rest» (Hjelmslev 1961: 19)¹ a fenomenelor lingvistice ce pun probleme discutabile în teoria lingvistică. Pornind de la descrierea conceptului mai larg de discontinuitate în limbă, am căutat să identificăm un tip de discontinuitate ce apare la nivel sintactic, numit acord (semantic) la distanță. Fenomenul reprezintă o abatere de la norma acordului între predicat și subiect. Pentru investigarea manifestării acestei abateri în limba română, am luat în atenție psalmii biblici, comparînd limba română cu cea franceză. Cu referire la aceste două limbi, dar și în context mai larg, romanic, am constatat că manifestarea acestui fenomen este sistemică, cu origine în limba latină, iar

¹ În legătură cu descrierea ideală a faptelor de limbă: „Descrierea trebuie să fie noncontradictorie, exhaustivă și cît mai simplă. Exigența de noncontradicție domină descrierea exhaustivă, iar exigența de descriere exhaustivă o domină pe cea de simplitate.” (Hjelmslev 1961: 19).

cauzele acestei discontinuități de tip sintactic pot fi urmărite la nivel semantico-pragmatic, în resorturile organizării structurii informaționale a enunțului. Într-o interpretare ce are în vedere universul conversațional comun interlocutorilor și intenția comunicativă a vorbitorului, structura informațională a enunțului e segmentabilă în două unități minimale și corelative, *tema* și *rema*. Astfel, acordul (semantic) la distanță ar putea fi văzut ca o urmare a faptului că vorbitorul își structurează enunțul avînd constant în atenție *tema* – care reprezintă nucleul în jurul căreia gravitează forța ilocuționară sau în raport cu care sînt actualizate elementele care alcătuiesc *rema*.

BIBLIOGRAFIE

- Berthoud & Mondada 1992: Anne-Claude Berthoud & Lorenza Mondada, «Traitement du topic, processus énonciatifs et séquences conversationnelles», în *Cahiers de linguistique française*, 17, p. 205-228, disponibil online: <https://journals.openedition.org/aile/4881>.
- Benveniste 1966: Emile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard.
- Dimitriu 1982: C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Junimea.
- DȘL 2001: Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană-Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Nemira.
- Grobet 2002: Anne Grobet, *L'identification des topiques dans les dialogues*, Bruxelles, Duculot.
- Halliday & Matthiessen 2004: M. A. K. Halliday & Christian Matthiessen, *An Introduction to Functional Grammar*, New York, Hodder Arnold Publication.
- Hjelmslev 1961: Louis Hjelmslev, *Prolégomènes a une théorie du langage*, Paris, Les éditions de Minuit.
- LSG 1910: *Louis Segond*, Alliance Biblique Universelle, disponibil online: <https://www.biblegateway.com/versions/Louis-Segond-LSG/>.
- Merlan 1998: Aurelia Merlan, *Sintaxa și semantica-pragmatica limbii române vorbite. Discontinuitatea*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- RMNN 2010, 2014: *Biblia Cornilescu 1924*, disponibil online: <https://www.biblegateway.com/versions/Cornilescu-1924-RMNN-Bible/>.